

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ангел Петров,
преподавател в Катедрата по методика на ФСлФ –
СУ „Св. Климент Охридски”,
върху материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в СУ „Св. Климент Охридски“, обявен в ДВ бр. 22 от 16.03.2021 г. за нуждите на Катедрата по методика към ФСлФ по област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... (Методика на обучението по български език)

1. Данни за конкурса

Със заповед № РД 38-298 от 17.05.2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски" (СУ) съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘доцент’ в СУ по област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език), обявен за нуждите на Катедрата по методика към ФСлФ на СУ.

За участие в конкурса е подал документи един кандидат: гл. ас. д-р Деспина Миролюбова Василева, преподавател в Катедрата по методика към ФСлФ на СУ.

Представеният от гл. ас. д-р Деспина Василева комплект материали е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на СУ. Гл. ас. д-р Деспина Василева е приложила общо 9 научни труда, от които 1 монография, 7 статии в научни списания и 1 статия в сборник от научна конференция. Процедурни нарушения по подготовката на документите във връзка с участието в конкурса не са констатирани.

2. Данни за кандидата

Гл. ас. д-р Деспина Миролюбова Василева е родена на 24.06.1983 г. в гр. София. Средно образование завършва през 2001 г. в Софийска гимназия по строителство, архитектура и геодезия „Христо Ботев“ гр. София. В периода 2002 – 2006 г. учи за бакалавър по Българска филология във ФСлФ на СУ „Св. Климент Охридски“. През 2007 г. се дипломира като магистър, успешно завършвайки МПр „Образованието по български език и литература в

средното училище“ във ФСлФ на СУ. През 2012 г. се дипломира като бакалавър по психология във Философския факултет на СУ. От 2008 до 2012 г. следва докторантура по Методика на обучението по български език към Катедрата по методика на ФСлФ – СУ. През 2012 г. успешно защитава докторската си дисертация и получава научната и образователната степен „доктор“. Професионалният път на гл. ас. д-р Д. Василева е тясно свързан със сферата на образованието. Била е учител по български език и литература в 1. СУ „Пенчо Славейков“ гр. София (2006 – 2008) и в НГДЕК „Константин Кирил Философ“ гр. София (2013 – 2017). От 2009 г. до днес е преподавател по Методика на обучението по български език (2009 г. – асистент; 2013 г. – главен асистент) към Катедрата по Методика на ФСлФ – СУ. Работи със студентите от българска филология (редовно и задочно обучение) и славянска филология по време на практическите занятия в училище – хоспитиране, текуща педагогическа практика, преддипломна педагогическа практика.

Гл. ас. д-р Д. Василева има две монографии и 16 статии, публикувани в научни издания. Научните ѝ интереси са разположени в няколко области, най-важните от които са следните: методика на обучението по български език; развиване на граждански умения и компетентности у учениците чрез обучението по български език; изследване процесите на учене чрез методите на когнитивната наука; проблеми на медийната грамотност у подрастващите; промяна на формите на учене в условията на информационна култура.

3. Представяне на научните трудове

Централният труд, с който кандидатът за доцент участва в конкурса, е монографията *„Развиване на когнитивни и метакогнитивни умения за четене в обучението по български език“*, ИК „Авлига“, София, 2021 г. Тъй като останалите публикации (8 статии в различни научни издания), приложени към пакета документи, в основната си част представят отделни аспекти на проблематиката от книгата, ще спра вниманието си преди всичко на това изследване. Най-напред ще отбележа, че трудът на д-р Д. Василева отговаря на критериите за научна монография. Тя е в изискуемия от стандартите обем - 180 страници основен текст, приложения и библиография, разглежда цялостно и от различни изследователски гледни точки актуален за методиката на обучението по български език проблем, отличава се както с теоретична, така и с практикоприложна стойност, притежава рецензенти и научен редактор.

Без да са специално формулирани, обектът и предметът на работата могат лесно да бъдат идентифицирани още във *Въведението* към текста. *Обект* на изследването е процесът на четене, който се осъществява в обучението по български език в прогимназиалната и в двете гимназиални степени на средното българско училище, а *предмет* – формирането и развиването у учениците на умения за четене, като се използват актуални и адекватни на съвременния социокултурен и образователен контекст, конструирани в научната теория и проверени в педагогическата практика, подходи, методи и техники за учебна работа. Още тук искам да оставя акцент върху един неоспорим факт. Както в първата монография на д-р Д. Василева („*Политики и практики на гражданското образование в обучението по български език*“, СОФИ-Р, София, 2012 г.), базирана върху текста на докторската ѝ дисертация, така и в рецензията за участие в конкурса за доцент авторката проявява „чувствителност“ към избора на изключително важни за теорията и практиката на родноезиковото обучение (български език като първи език) теми, за които често „се говори“ в научното образователно пространство, но за които до този момент липсват качествени системни изследвания. С точна мисъл, научна задълбоченост и професионална методическа последователност д-р Д. Василева запълва посочените дефицити, като създава научно творчество с евристична и прогностична стойност.

В първата глава на книгата („*Някои аспекти на четенето*“) се проследяват идеи и тези, свързани с природата на четенето, открояват се важни негови особености, които имат отношение към работата в училище. От съвременни научни позиции се конкретизира мястото на четенето в образователния процес по български език: „*Целта на образованието всъщност е в това – да те приучи как да разбираш и как да помниш (смисъл), а не само да се ориентираш и да потребяваш (информация), което като ценност изглежда по-значимо в съвременния свят.*“ (с. 11) Сред различните, известни в науката, видове четене особено внимание се обръща на т. нар. *задълбочено четене*, което е предпоставка за цялостното интелектуално и социално развитие на учениците. Важен момент в тази част на труда е професионално осъщественият анализ на два основни вида четене, характерни за съвременната обществена ситуация – *четенето в електронен формат* и *четенето на хартия*. Прави впечатление способността на авторката целенасочено да търси позитивните страни на всяка една от двете форми. Убедително звучат идеите ѝ за същността на

електронното четене като основа на един „нов тип грамотност“ (с.19), чието предназначение, освен за удоволствие, е да бъде преди всичко функционално и полезно.

Съществена за изграждане на теоретичните основи на изследването е втората глава на книгата – „Умения за четене“. Роля на концептивен център в главата играе понятието „компетентност по четене“. Детайлно са проучени компонентите на понятието, а именно *умения за четене, читателско поведение и нагласи към четенето*. Важно място е отделено и на понятието *стратегии за четене* (системи от действия, съпътстващи четенето на текста), тъй като те могат да станат основа за конструиране на системата от читателски умения, изградени и усъвършенствани в часовете по български език. Принос в теорията и практиката на обучението по български език е създаденият от авторката алгоритъм, представящ процесуалността при компетентността по четене, който съдържа следните стъпки: овладяване на езика като процес, свързан с оgramотияването; ориентиране в текста; извличане на информация, която не е директно заявена в текста; критическо осмисляне на информацията от текста; „пластичност“ на четенето, свързана с ритъма на четене; осмисляне на неезиковите компоненти на текста. (с. 41-42) Убедително се обосновава становището, че при овладяването на компетентността по четене посредством „преминаване“ през посочения алгоритъм в съвременната „хибридна“ ситуация на четенето е необходимо паралелно да се работи по овладяване на уменията по четене както на дигитален, така и на хартиен носител.

Друг важен момент във втората глава е характеризиранието на двата типа умения за четене – *когнитивни* и *метакогнитивни*. Те са подробно представени в книгата, като тежестта в анализа е отреден на втория от типовете. Закономерен е интересът на авторката към метакогнитивните умения за четене, които „*обхващат „мисленето за собственото мислене“*, *проследяването на собственото поведение при подходането към текста.*“ (с. 61) С професионалната подготовка на дипломиран бакалавър по психология д-р Д. Василева детайлно проучва както метакогнитивните стратегии при работата с текстове, така и читателското поведение на учениците при „включването в действие“ на метакогнитивни стратегии. Навсякъде при изследването на идеи, тези и факти проличава задълбочеността на научното мислене на авторката, стремежът ѝ да концептуализира базисната информация по повдигнатите въпроси и да отстоява убедително и последователно научни схващания, до които е достигнала по индивидуален път. Главата завършва с интересно изследване –

проучване на нагласите за четене на български ученици, резултатите от което недвусмислено показват следното: учениците обичат да четат, но предпочитат да го правят по желание, а не по принуда; незаслужено пренебрегвани са метакогнитивните умения за четене; класическите книжни тела (най-вече учебниците) не са предпочитани от учениците като източници на информация; рядко се четат от учениците текстове, свързани с гражданската сфера на общуване. (с. 90 - 91)

Към втората глава на книгата може да бъде направена следната бележка. При представянето на групите умения от когнитивен характер (с. 53 - 55) се забелязва известно „разностилие“. Ведно с трите вида когнитивни умения – умения за извличане на информация от текст, умения за тълкуване и умения за критическа рефлексия - като четвърти тип умения от когнитивен характер са представени „умения при работа с текст на екран“. Очевидно е, че четвъртата група умения не са от едно и също логическо равнище с останалите три групи.

Последните две глави на труда са посветени на два интересни проблема, които имат подчертано практикоприложна стойност: изследване на процеса на четене (на текстове, които са различни по вид и са на различни носители) чрез технология за проследяване на погледа; методически варианти за развиване на когнитивни и на метакогнитивни умения за четене в периода 8. – 10. клас.

Резултатите от първата експериментална постановка могат да се обобщят по следния начин: разликите във вида носител на текста (електронен, хартиен) не оказва съществено влияние върху процесите на разбира на текста; разбирането на текста е в пряка зависимост от подобряването на техниката на четене и от наличието на умения за подробно обследване на информацията в текста; наложително за учебната практика е системното използване на различни по вид текстове – както линейни, така и нелинейни, както и на текстове от различни информационни източници.

Предложените методически варианти в последната глава на труда имат предназначение да подпомогнат работата на учители и ученици с текстове, към които са конструирани задачи за развиване на когнитивни и на метакогнитивни умения. Всяка задача е снабдена с методически коментар. Представени са разсъжденията на авторката към отделните задачи, съпътстващи различните етапи на четенето: препрочитен етап, проследяване на

разбирането на текста, откриване и назоваване на ключови идеи в текста, синтезиране на информация в текста, формулиране на разсъждения въз основа на текста, конструиране на собствени хипотези. Предложените варианти за методически решения могат да бъдат полезни в часовете по български език за изграждане у учениците на умения за четене с разбиране на текстове, за тълкуване на смислите в текстове, за прилагане на информацията от текстове при решаване на различни казуси от всекидневието на подрастващите.

Измежду статиите, представени от д-р Деспина Василева за участие в конкурса за доцент, ще спрат вниманието си върху две конкретни публикации, които нямат пряко отношение към анализирания вече хабилитационен труд, а именно *„Аспекти на изучаването на публично изказване в часовете по български език“*, сп. Български език и литература, 62 (6) и *„Залози на дигиталната гражданска компетентност в обучението по български език“*, Филологически форум, 10 (2). Първата от двете статии разглежда актуален за учебната практика по български език проблем – работа по овладяване на умения за създаване на изказване в публичната сфера на общуване от ученици в двата гимназиални етапа. Авторката убедително обосновава необходимостта в центъра на методическите въздействия да се положат усилията за развиване и усъвършенстване на умения, които са три основни вида – когнитивни и метакогнитивни умения, умения за създаване на текст, умения за представяне пред аудитория. Ценни за учители и ученици са идеите за организация на учебните дейности при работа върху публично изказване по граждански проблем. Обекти на семантизация във втората статия са понятията гражданска компетентност, дигитална компетентност и дигитална гражданска компетентност, като изследователският поглед на авторката се концентрира върху третото понятие. Застъпва се становището, че овладяването на дигитална гражданска компетентност чрез занятията по български език води до формиране на няколко важни групи умения: умения за устно и писмено изразяване; умения за „разчитане“ на медийни текстове; умения за провеждане на дебати по въпроси от политически, обществен или институционален характер; умения за разпознаване на аргументативни стратегии в текста; умения за съпоставка на различни източници и за проверка на достоверността на информацията, представена в тях. В текста се достига до извода, че развиването на дигиталната гражданска компетентност е процес, който се базира върху междупредметните връзки в обучението.

Както монографичното изследване „Развиване на когнитивни и метакогнитивни умения за четене чрез обучението по български език“, така и другите публикации на д-р Д. Василева, с които тя участва в конкурса за доцент, притежават качествата на сериозни научни трудове, които обогатяват с ползотворни идеи методиката на обучението по български език. На своите читатели – университетски преподаватели, учители, студенти и др. - те предлагат ясна структура, интересни научни идеи, тези и хипотези, полезни за практиката варианти на методически решения.

4. Преподавателска работа

Познавам гл. ас. д-р Деспина Василева от началото на нейния професионален път на университетски учен и преподавател. Бях научен ръководител на нейната докторска дисертация. През годините съм следил с интерес научната и преподавателската ѝ дейност и винаги съм констатирал високо ниво на резултатност. Неведнъж съм ставал свидетел на задълбоченото и отговорно отношение на гл. ас. д-р Д. Василева към всички дейности и проекти, в които е участвала. Познавам я като интелигентен и сериозен колега.

5. Заключение

Документите и материалите, представени от гл. ас. д-р Деспина Миролубова Василева, отговарят на всички законови изисквания. Кандидатът за доцент разполага с достатъчен брой научни трудове. В работите на кандидата има оригинални научни приноси. Теоретичните му разработки притежават практическа приложимост.

След запознаване с представените за конкурса научни трудове и анализ на тяхната значимост намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да предложи на Факултетния съвет на ФСлФ - СУ да избере гл. ас. д-р Деспина Миролубова Василева на академичната длъжност ‘доцент’ в СУ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език).

10.06.2021 г.

Рецензент:
(проф. д-р А. Петров)